

HAMVAS BÉLA KÉT ESSZÉJE

F Á K

This is not an essay
 this is a poem
 from You
 for You
 and
 to You

Talán nem éppen csak az emlékekkel való eltelttség és nem a sóvárgott jövőre való várakozás, amikor az ember a maga egészében eltölpdik a jelenből, a múltba süllyed, vagy még el nem érkezett időben él, de nincs jelen sem a múltban sem a jövőben, éppen úgy, ahogy nincs a jelenben, — alája merül, vagy, ami ugyanaz, föléje emelkedik; van nap, hét, ennél hosszabb egész korszak, hogy befogadásra képtelen, csak saját színültig teltségén ring, mint egy csónak. Egészen más tájban él; a félmámor egy faja, sokszor nem is fél. A bódultság oka sohasem tudott, sohasem tudható, talán nem is egy oka van, talán nem is ok kell hozzá, talán maga szerzi okait, talán maga okozza önmagát. Nincs benne fény, nincs homály, mert a tárgyak éjszaka is égnek, sűrű, tompa, mélyről jövő ragyogással, a szín egyszerre a világ tulajdonsága lesz, nem felszíne, belülről árad a forma, az érzéki test kiterjedése nem kihült dísz. Az élet nem folyik, hanem árad, önmagában lüktet, lassú, nyugodt lüktetéssel, mint egy édes, sötét, kábító folyadékba merülve.

Érzékelés, képzelet elválaszthatatlan — man dichtet schon, wenn man erlebt —, egyik a másikon szépül és gazdagszik. E mély kék színek nincsenek sehol, vagy csak voltak, vagy csak lesznek — vörösek, mint a csillagtalan éjszakában távoli völgyekben égő fáklyák —, a fekete olyan, mint egy bársony kígyó, amely az embert puha melegével befonja, képtelen hegyet, folyót, eget másképpen felfogni, mint ölelést.

Szüntelenül áradó hullámmászás, de folytonosan emelkedőben, mint a dagály: mindig jobban elrejt, mélyebben borítja el azt, amit nem lehet annyira elfedni, hogy ne ragyogjon át. Cselekedni nem lehet, mert hiszen az, amit az ember cselekvéssel el akar érni, egy neme a megnyugvásnak, s ez éppen az, amit nem kell elérni, mert megvan. Befogadni képtelen, mert tele van, színültig tele. Mégis cselekszik és befogad, anélkül, hogy cselekedne vagy befogadna, azzal, hogy cselekvődik és befo-

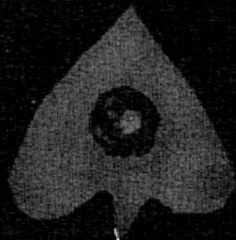
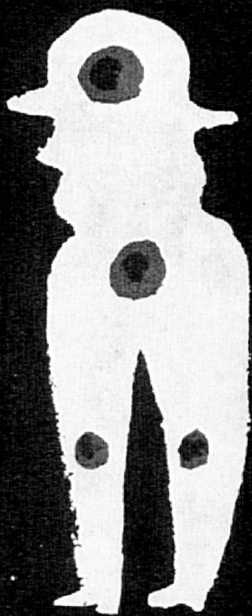
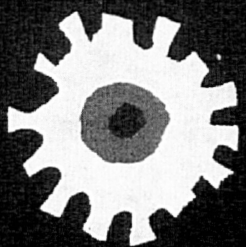
gadódik. Alkot, illetve alkotódik. Él, vagyis élődik, élődik, azt teszi, amit az élet vele tesz. Növekszik. A Nagy pathosz: a világ nagy elszenvedése, ahol már nincs szó szenvedélyről, mert lényét a mámor annyira át- és átítatta, hogy nem kell ellenkezést legyőznie, — nincs benne semmi rohamos, semmi viharos, semmi erőszak, ugrás, szakadás, olyan élet ez, mintha az ember hőmérséklete egy fokkal emelkedett lenne s állandó láza lenne, de egészséges láza, lassan, lassan, mindig intenzívebbé válva, egészsége fölemelkedett volna, áttüzesedett volna, s ami azelőtt kivétel volt, ugrás és lendület, most állapot lett, állandó, a maga ritmusában lengő, mélyen hullámzó áthatóbb állapot.

Ez a fák nagy pathosza: a nagy elragadottság. — Ez bennük a színtől teltség hullámzó növekedése, alvó lüktetése, az az áradás elszenvedése, ez bennük a fekete bársony kígyó meleg ölelése: Azt teszik, amit az élet velük tesz, ez a láz és még eggyel több. Már nem láz, már nem több abból, ami van, hanem kevesebb. Hűsebb, hígabb, csendesebb, egyszerűbb, kevésbé követelő, elégedettebb és állandóbb. A magasabb hőfok, gyorsabb égés, nagyobb sorvadás. Az égés mérséklése, a láznak nem fel-, hanem lefelé való fokozása, állandóbb s mélyebb elmerülés. Ez a hűvös láz. A fák az intenzitás fokozásában odáig jutottak, hogy alig melegebbek, mint a föld. A híd növényi vér fokozott intenzitása feladja a hőt, amelynek fenntartása állandó izgalomban tartaná. Leszállt a hűvös mámorba, egy nyugodtabb, egyszerűbb, mosolygóbb állapotba.

A fa állandó áradó növekedése, mélységekből való ömlése, zavartalan, mert a táplálékkal egybenőtt. Étélével szakadatlan érintkezésben van. Növése szünet nélküli. A táplálék a föld. A fa a földet szívja, mindig mélyebbre és mélyebbre nyúl vele. De a fa nem parazita. Nem öli a földet, hanem alkalmat ad neki arra, hogy magát elajándékozza. A kötés kölcsönös, a gyökér belefúródik a földbe, hogy kaphasson, a föld magába húzza a gyökeret, hogy adhasson. Az, hogy valami van, még nem jelent semmit, minden, ami van, csak az adásban, az elajándékozásban nyer jelentőséget. Ez minden viszony alapja, s ebben a viszonyban az, aki ad, mélyebbről van kötve, mint az, aki kap, mert nem a szükséglet köti, hanem a bőség. Az igazi kényszer sohasem a hiányok betöltése, hanem a fölösleg elajándékozása. Aki ad, az elfogadóra jobban rá van szorulva, mint aki elfogad, az adakozóra. Hálája is mélyebb, büszkesége is, diadala is. Ebben van az adás előkelősége, az adás csendes előkelősége, ami a földé.

A fa lényének élő és megnyugtató volta, a földdel való megszakíthatatlan együttélése és ebből következik a másik, még lényegesebb, a fa kétneműsége.

Rómában van egy hellenisztikus szobor, széles csípőjű, gömbölyű testű asszony, asszonyi mellel, mégis phallikus, vagyis férfi. Hermafrodita. A világ legnyugtalanítóbb szobra. Élőlény, aki nyíltságát megkettőzi, aki nemcsak a nőre várakozik, hanem a férfira is. Nő is, férfi is. Kettős izgalom, kettős várakozás, kettős vágyakozás, a vágy mindig két oldalról éri, kettős zaklatottság. Mert az odaadás lehetősége mindig és ugyanakkor az elzárkózás lehetősége is, ez a szexus szörnyű veszélye,

T. K. 1962

1962

teljes feladást jelenthet és teljes zártságot, egy isten szabadságát és életfogytiglani börtönt.

Ez az, ami a fa kétneműsége: nem. A fában nincsen kettős izgalom, hanem kettős nyugalom. Mindkét nem egymás felé fordult. A fa a hermafrodita teljes ellentéte. A hermafrodita rosszul, a fa a jól megoldott és feloldott kétneműség, a házasság. A fa együtt él a táplálékkal, a fában együtt él a két nem. A nemek állandó ölelésben vannak, éppen úgy, ahogy a fa állandó ölelésben van a földdel. Csak a fában levő két nem ölelése szorosabb. A tápláléktól elválasztható, ha az elválasztás életébe is kerül, a fát ki lehet ásni, gyökerét ki lehet emelni, vagy tépni a földből. A két nemet egymástól elválasztani nem lehet, nem lehet kiásni belőle a férfit, nem lehet kitépni a nőt. A fa az életnek abban az állapotában van, ahol a nemek még nem szakadtak el egymástól. Már megvannak, nem úgy, mint a kőben, ahol a szexusnak nyoma sincs... már láthatók benne, a fának már van neme, de két neme van... egyben mind a kettő, egybeolvadva, feloldhatatlan szorossággal egymásban. Minden fában életre kötött házasság van, elszakíthatatlan házasság, amely állandóan a tetőn úszik. A súly itt ismét az állandóságra esik, a szünetnélküliségre, minden rohamosság, szakadás, ugrás távollétére, megszakíthatatlanságára. A fa születése, a benne levő két nem nászának kezdete. A nász megszakítás nélkül folyik. Hogy a nász a növekedés maga? Ez maga a táplálkozás? Csak ebből érthető meg teljesen a fa földhöz kötöttsége? Ez a sötét mag, ami a fa személyisége? Ez a ragaszkodó kötöttség és kötés, amivel a táplálékhoz és a talajhoz tapad, amivel egymáshoz tapad a két nem. Csak ebből, még a fa számára is elérhetően középpontból érthető meg a fa lénye? Ez az, amit úgy lehet mondani, hogy a fa egzisztenciája?

Kierkegaard a „Csábító naplójában” beszél az odaadásról, amelyik nem erőszak, nem kábulat, nem részegség és összeroskadás, nem előzi meg semmiféle krízis, és az odaadás nem ennek a krízisnek a megoldása. Ebben az odaadásban a férfi és a nő már könyörög, adhassa oda magát, azon a ponton áll, hogy már csak az odaadás és az örület között választhat s az egész lény a másik után való tátongó és örvénlő kiáltássá válik. Ez az, ami a fában levő nemek viszonya: *nem*. Mert abban, amiről Kierkegaard beszél, még megvan az ellenszegülés lehetősége, hogy: nem, — ha ez az eshetőség már egyenlő is a teljes felbomlással és a magányba való összetört belezuhanással. Még megvan benne az, hogy nem lehet másként, hogy nincs más út, hogy csakis ez az egyedüli mód a továbbélésre és hogyha nem teljesül, ez nem a halál, hanem ami még a halálnál is megsemmisítőbb. De ez az odaadás, túlságosan sakkban tartva saját ellentétével, és a teljesülés ízét túlságosan a nemteljesülésre való oldalpillantás adja meg, túlságosan elmerül a megsemmisülés lehetőségében, és csakis a bukásra, az összetörésre, a lezuhanásra való tekintettel tudott ilyen kizárólagos, ilyen elemi erővel elragadó szenvedély lenni. A nemteljesülés fenyegető veszélyének lehetőségére épített teljesülés. Perverzítás. A fában a nemeknek nincsen lehetőség, hogy egymástól független életet éljenek, nincs lehetőség, hogy ne adhassák magukat oda és ne adhassák magukat teljesen, mert nem merülhet fel

az, hogy a kizárólagos egyesülés íze e nemegyesülésre való tekintettel legyen feltétlen és maradéktalan. Az egyesülés nyugodt belemerülés, a másik lénybe való elmerülés, beleszívódás és elmerülés, ahogy a folyók egymásba ömlenek és elkeverednek. A lény egzisztenciája kötve van a másik lényhez, ahogy Jaspers mondja. A közlésben jut kifejeződéshez, hogy a lény, nem tud önmaga lenni, ha a másik nem tud önmaga lenni. Az ember csak akkor lehet teljes, ha az, akivel együtt van, teljes, — olyan emberrel, aki nem tudja vagy nem akarja önmaga teljességét, az ember nem tudhatja vagy nem akarhatja önmaga teljességét. Ezért rettentően áldatlan olyan másik „fél”-lel való együttlét, aki nem saját maga. Megakadályozza az embert abban, hogy saját maga lehessen. És ez az egzisztenciális főtörvény sehol sem olyan mélyről kötelező, mint a nemek között. A nemek viszonyában csak az a tökéletesen megnyugtató, ha az ember találkozik szembejövő önmagával — elindul egy rejtett világ felé... és a feleúton megtalálja önmagát, mint aki közeledőben van onnan, találkozik és egyesül vele. Az ember csak önmagával egyesül teljesen szabadon, csak önmagának szolgáltatja ki magát teljesen, mert csak önmagától nem fél. Csak annak adja magát az ember teljesen, akitől nem fél, ezért annak, aki onnan túlról jön, az embernek magának kell lennie. Minden egyéb odaadás részleges... minden egyéb egyesülés alkalmával marad a lényben belül egy rejtett őrség felfegyverezve kirohanásra és ölésre készen, tudja, hogy nem szolgáltatathatja ki magát maradéktalanul. Van benne félelem, gyengeség, óvatosság, elővigyázat, tartózkodás, gát, fal, merevség, távolság, szakadék. És ahol félelem, ott gyengeség, ott erődök és falak épülnek titkon, megkeményedik a sejt, ott elkezd minden, minden üvegesedni és törni, ott van az erő:

a szilárd és az erős a halálé,
a puha és a gyenge az életé,

ahogy Laotse mondja:

a gyenge legyőzi az erőset,
a lány legyőzi a keményet,
mindenki tudja a földön,
de senki se mer e szerint tenni,

csak a fa. A nemek megpuhulnak benne és meglágyulnak, örökké gyengék maradnak, gyengék, tele étellel, mint a rügy és a csecsemő, oly gyengék, frissek, üdék, puhák, örökké egymás levében főnek, egymásba izzadják nemük illatát, ők tudják, hogy nem az győz, aki kemény marad, hanem aki meglágyul és enged és befogad és felad és feloldja önmagát, tudja, hogy az önfeladás nem a gyengeség, hanem az erő jele... tudja, milyen rettentő örület azt hinni, az a helyzet ura, aki kevésbé szeret, aki inkább megtartja eszét, aki hidegebb marad, aki távolabb tartja magát... ez a tévedés, amin minden sors összetörik: a győzelem azé, aki inkább szeret, aki elveszti erejét, aki jobban áthévül, aki közelebb van, aki fel tud olvadni, aki meg tud semmisülni. A gyermek

annak a nemét kapja, aki mélyebben adta fel önmagát az ölelés pillanatában — ez rajta a bélyeg, ha az asszony tudott gyengébb és lágyabb lenni, a gyermek leány lesz, ha a férfi, fiú lesz, a gyermek neve az egyesülésben való megsemmisült odaadástól függ, annak a nemét kapja, aki gyengébb volt, mert az volt az erősebb. Mindig az győz, aki fel tudja adni énjét.

A fa nem tudja ezt. Csak az tud, aki nem tud. Ez a fa egzisztenciája. Ez a fa személyisége. Ez benne a mindenkéfért megnyugtató. Minden élőlény közül az, akinek életerve az ölelésben való feladásra épül fel. Aki a földdel, az étellel ölelkezik, s akiben a két nem állandó ölelésben tartja egymást s egymásba olvadja mézét. Ez a fa mélyen erotikus volta... ezért benne a csábítás... ezért a nyugalom... ezért a gyengeség... ezért az erő... ezért a csendes, puha tenyészet, az áradó élet — two ways and one will, két út és egy akarat.

A győző.

Ez a hársfa a Bakony egy völgyében nő, ott, ahol a völgy megszűkül és a déli oldalon tíz-tizenkét tonnás sziklák a hegyoldalból merednek elő. A Mag két szikla közé esett. Amíg azt a vastagságot, amit a kövek engedtek, elérte, csaknem akadálytalanul nőhetett. De nem tartott soká. Akkor nekifeszült a köveknek, és szétnyomta őket. Most felülről rázuhant egy ház nagyságú szikla és eltakarta. A hárs kibújt alóla. Gyökereivel az alsó kövekbe megkapaszkodott, és elkezdte a sziklát nyomni fölfelé. Amelyik kő útjában állt, azt megrepesztette. Két helyen, közvetlenül a törzs mellett, asztal nagyságú tömbök zuhantak rá. A Fa rájuk borította kergét, rájuk ömlött, mint az élő láva, és a két tömböt egyszerűen megette. Az alatta levő köveket szétmorzsolta úgy, hogy gyökereivel átölelte őket és szorította, mint az óriáskígyó, míg a kövek megfulladtak, vagyis darabokra omlottak, évekig tartó halálos szorításban kinyomta belőlük az ellenállást. Most a hársnak három derék vastagságú gyökere van. Az egyik több kanyarulat után, amit a sziklák között tesz, egyenesen belefúródik a hegyoldalba. A másik szétágazik negyven vagy ötven szárra, ötvenüjju rettentő marok, melynek fogásába belenyög a sziklagerinc. A harmadik gyökér félig meztelen, mert a kövek kigurultak alóla, s a víz a földet kimosta, olyan ez a csupasz gyökér, mint a felvágott hasból kiboruló belek tömege. És fölötté három ember vastagságú négyemeletes egyenes törzs rohan bele a térbe, magával rántja ágainak és leveleinek roppant tömegét, él, mint egy halhatatlan nevetés.

Jó lenne tudni, mit gondolt ez a hársfa önmagáról, amikor még mag volt. Szabályos és arányos akart lenni, mint minden fa, ideális fa, mint minden lény, ideális lény. De nem volt álmodó. Egy álmodót a sziklák elnyomtak volna. Nem volt hóbortos. Egy hóbortos türelmetlenségében már megszökött volna. Megszökni annyi, mint a sorsot megtagadni. A sorsot megtagadni annyi, mint gyengének lenni. Gyengének lenni annyi, mint legyőzteni.

Lehet látni ilyet, álmodó fákat, akik behunyt szemmel gondolnak egy életre, ami nincsen sehol. Zaklatott arcú fák, elsüllyedve a titkolt elégtételekbe. Túl rossz nekik az élet, nem, mert rossz, hanem mert könnyebb képzelődni, mintha beleakarja magát sorsába, ahogy a ragadozó belemarkol a húsba, ahogy a repkény sötét ölelésében megfojtja azt, amibe belekapaszkodott. Látni hóbortos fákat, akik, mint a bolondok csavarják ágait, és észszerűtlen mozdulatokat meredeznek, időtlen táncmozdulatokat tesznek, gúnyt üznek magukból, mert nincsenek magukkal egy véleményen. Vannak patetikus fák, vannak komorak, magányosak. Vannak idióta fák, obszcén, perverz, buta fák. Elvégre a fák arculata félre nem érhető.

A koloskai hárs heroikus fa. Nem szép. De az az élet erejének nagyszerűsége nincs ilyen sem Homérosznál, sem szoborban, sem beethoveni zenében, sem nietzschei filozófiában, sem caesari sorsban. Ez a néma küzdelem, amit egyedül küzdött százötven évig itt, kedvezőtlen hegyoldalon, rohamos esők, marcangoló szél, lezuhanó kövek között, óriási tömbök alatt egy szűk völgytorokban, — meg kellett magát feszítenie, elvesztette minden formáját, meg kellett alkudnia, nem volt szabad könyörületet ismernie, pillanatra sem, kegyetlen nyugalommal, előrelátással, kitartással és kitartással tudott csak szüntelenül nőni, s ma, mikor már győzött, harcán már túl van, ráncosan, megviselve, megnyomorítva tud ilyen egészséggel nevetni, nevetni. Mit tudnak még neki mondani az életről ezek után, amin ő nem nevet? — mivel fenyegethetik még? — mitől félhet még? történhetik még vele valami, aminél rettentesebbet nem győzött le és nem élt át? Mi az meghalni? Mi az félni a haláltól? Már nem fél. Soha, egy pillanatig sem volt boldog, de nevet azon, aki ezért sajnálja. Nem ismeri mi a bőség. Nem tudja, csak álmából, hogy mi a nyugalom. A béke idegen neki. A gazdagságról nem is tudja, hogy van. Kényelem? Mi az? Sovány, szikár, inas, megércesedett lény. Egy gonosztevő elvetemültségével és egy bölcs körültekintésével. Ha ember lett volna belőle, olyan életet élt volna, mint Attila vagy Dzsingisz kán, de úgy evett volna, mint Gargantua, és olyanokat nevetett volna, mint Falstaff, és olyan nyugodtan ölt volna, mint Borgia. Ha állat lett volna, meg lett volna benne az oroszlán királyisága, a tigris vérengzése, az óriáskígyó ereje, az elefánt nyugalma, a zerge izmossága és a sas biztossága. Ha költő lett volna, olyan verseket írt volna, hogy meggyulladt volna a papiros. Ha zenét írt volna, olyan lett volna, hogy a hegyek táncoltak volna rá. Ha az emberben ma lenne érzék az iránt, ami fensőbbrendű, ennek a fának papja lenne, — fiatal karcsú fiú, aki énekelne és áldozatot mutatna be neki, fényes nyári reggeleken megállna előtte, meghajolna és visszanevetne rá.

Melankólia.

Ez a fenyő ott áll a forrás mellett Alsótátrafüreden, a volt Zichy-kastély mellett. Körülötte csupa kicsiny termetű fa, a környéken ő a legmagasabb. Ágait részben a kastély konyhaépületére borítja. Földje

fekete, puha és termékeny. A mellette levő forrás üde ömlése az egész vidéket tápláló nedvességgel árasztja el. Nincs benne semmi fáradtság, mert az az ernyedtnék látszó erőtlenség, amivel ágait elereszti, nem fonnyadt és nem beteg. Az ott lakók úgy hívják, hogy a szomorú fenyő.

Környezetében nincs, ami szomorúságra okot adhatna, jó föld, védett hely, nedvesség, ellenfél hiánya. Magában a fában éppoly kevés az ok, háromszor olyan magas, mint a ház, törzse hibátlanul szép, kivéve néhány gyantacsomót, ami azt jelenti, hogy apróbb sebeket kapott, — semmiség. Nincs benne még neuraszténia sem, mert hiszen ez a nyavalya mindig valamilyen elszürkülésben és elszíntelenedésben jelentkezik. A fenyő sötétzöld, tehát jó vérű és jó idegű lény. Csak szomorú. Nem az égbe néz, hanem maga elé mered, vagyis azt a pontot nézi, amit a szomorú lények néznek. Keserűség nélkül, zaklatottság nélkül, indulat nélkül, csaknem szenvedélytelenül. Állatok szomorúsága nem látszik másutt, csak a szemükön. Vannak fogságban élő majmok, néha megunják a pojtáságot, és maguk elé néznek. Olyan nézés ez, hogy a ketrec elől egyszerre minden néző eltűnik. Fáradt öreg lovak, az utcán, ha várakoznak, ebbe az irányba néznek. Dürer Melankóliája is ide néz.

Ez az ide, ez az itt, ez a hová nem belül van. A világban levő hely. Az egész fa ezt nézi. Minden tüje, minden ágacskája, koronája, törzse az élet végtelen szomorúságát nézi, talán azt, hogy milyen szörnyű a magány, de azt, hogy milyen árat kell fizetni, ha az ember feladja. Talán azt, hogy milyen jó érzéketlennék lenni, mert akkor legalább távol van. De milyen jó elmerülni a valóságban, mert akkor közvetlenül kap mindent, örömet, mámort, vidámságot, szenvedést, főképpen szenvedést. Milyen jó mindez, és milyen rossz. A fenyő szomorúságában nincsen vád. Nem von felelősségre senkit, tudja, hogy ez nem olyasmi, ami elintéződik, ha azt mondja, ez az ok. Nincs ok. Egyszerűen így van. Nem magyarázza sem vér, sem alkat, sem jellem, sem emlék, sem sors.

Van az életben valami megrendítően szomorú, s az, akinek erre szemében könny gyűlik, nem tudja, ez a szomorúság milyen megváltoztathatatlan. Szeretne szenvedni, szeretné, ha mindez mélyen belevágna és fájna, szeretné, ha legalább belebetegedne és milyen jó lenne belehalni. De annyira szomorú, hogy már nem is szenved, nem fáj semmi, nem beteg, nem sóhajt, nem türelmetlen, — azt se tudja, akarja, vagy nem akarja, azt se, hogy mindegy, vagy nem mindegy. Már nem is céltalan. Nem az öröm és boldogság hiány, mert hiszen akkor fájó úr lenne, tér, amiben nincs semmi. Ez a szomorúság sűrű és masszív, égő és áradó, egyfajta súly, amit elviselni tudni éppen annyi, mint szomorúnak lenni. Túl lenni síráson és kínokon, csalódáson, összetörésen, megalázáson, bukáson, magányon, betegségen. Túl lenni halálon, — szomorúnak lenni: itt lenni minden értelem nélkül, magában hordva azt, amiből sohasem lesz semmi, belenőni a megsemmisülésbe, tudva, hogy minden öröm olyan gyümölcs, amelynek éppen ott, ahol a legédesebb ízt várja, ott benn a közepében, keserű.

Dehogy háborodik fel rajta! — dehogy dühöng érte! — dehogy lázad! Ha még ott tartana, hogy a menekülésnek ezeket a módszereit használni tudná, ha olyan módon tudna megszökni a szomorúságtól, hogy felhá-

borodik, dühöng és lázad. Milyen fölösleges minden ellenállás, milyen szánalmas minden szökés. Ha még lenne kedve, vagy legalább kedvetlen lenne. Ha még hinne a keménységben, vagy legalább hinne. Ha még szeretni tudna valamit, vagy legalább szeretne, vagy ha tudna. Ez a mély sötét gödör mindent elnyelt, s ő belenéz, nyugodt és mozdulatlan, kavargás nélküli feketeség mered előtte, feneketlen és végtelen éjszakai mélység. Belenéz s az úr nem is vonzza, nem is húzza, éppoly kevéssé, ahogy nem riasztja el, nem fél tőle, nem örül neki, nem kéjeleg benne, nem akar túl lenni rajta, nem vágyódik utána, csak belenéz és szomorú és szomorú. „Under all earth runs water, under all life runs grief” — az egész föld alatt víz folyik, az egész élet alatt szomorúság. Az élet alatt nyugvó sötét és mozdulatlan tó, az élet megnézi arcát e tóban, és szomorúságot néz magának, és iszik belőle, és szomorúságot iszik. Ha a fenyő ágain átfúj a szél, ez az éjszaka-hangszer megszólal, ez a fekete-zöld hárfa, — milyen mosolytalan hang ez. Hogy ég benne a sötétség. Milyen elviselhetetlenül nehéz hang, milyen puha és hogy árad, — elönti a forrást, a házat, a többi fát, a rétet, az egész erdőt, a sziklahegyiséget, bársonyos tollkezelével megsimogatja őket szeretet nélkül, részvét nélkül, szánakozás nélkül, vigasztalás nélkül, öröm nélkül, s erre maga elé mered a domb, a hegy, a patak, a szarvas, a fajdkakas, az egész táj alatt szétnyílik a föld, s a világ arca megjelenik a sötét tükörben.

A szűz.

Ha az ember a vasúti megállótól Porva felé megy a Hódosér völgyében, amelyik még a legszárazabb nyárban is zöld marad, a keleti hegyoldalban néhány nyírfa áll. A középben, a többitől körülvéve nem a legmagasabb, de az a fa, amelyiket az ember először vesz észre, annyira először, hogy nézi, s csak egy idő múlva jön rá, hiszen több is van, azaz nincs, mert a többi más.

Tulajdonképpen nem is fa, hanem virág. És mi a virágmorál? Virágzani. Édes mosollyal belenyílni a világba. Csak lenne az embernek száz szeme, hogy minddel nézni tudná.

Aki azt mondja, hogy a nyírfa leányos, okvetlenül tévedne. Sokkal inkább, nagyon ritkán, elvétve, üde és fiatal leány, aki nyírfaszerű. Olyan karcsú és olyan harmatos csillogása van, olyan egyszerű, sugárzó, hogy csak egyféleképpen lehet megközelíteni, gyengédséggel. Szüziess. Távolról sem abban a bántóan immorális értelemben, ahogy a morál-filozófia és nem olyan brutálisan irreális értelemben, ahogy az orvos használja. A szüziesség nem fiziológiai állapot, és nem függ semmiféle elváltozástól. Ahol szüziesség van, ott nem lehet elvenni, és nem lehet elveszteni. Hogyan lehet a szerelemben elveszteni? Éppen akkor veszti el, ha nincs szerelem. Nincs szüziess szerelem? Amelyik üde és gondtalan. Egyszerű és tiszta. Olyan, mint a nyírfa. Nincsenek olyan szavak, amelyek olyan gyengédek, mint az ágak hajladozása? Nincs olyan mozdulat, amelyik olyan gyengéd, mint a levél hangtalan meglebbenése? Nincs olyan ölelés, amelyik úgy nő tovább, ahogy a nyírfa kinő a föld-

ből? S ez a szügies szerelem, ezek a gyengéd szavak, ez az édes cse-csemőmosoly, ez a nyírfaszerű ölelés, nem virágmorál? virágzani? bele-nyilni a világba néma fehérséggel, önmaga bájába beleremegve, mint a sima vízszínen csillogó fénysugár?

Tisztaság testi is lehet. Mert nem igaz, hogy az istenek márványból vannak, egész legbelsőjükig kemény, ragyogó fehér kőből. Az igazi szügies nem a márvány tisztasága. Csak eleven hústest tud szügies lenni, az, amiből tiszta nedvek vannak, tiszta rostok, tiszta hús, tiszta vér, tiszta haj, tiszta bőr

reines Herzens zu sein:
das ist das höchste, was Weise ersannen
und Weisere taten —

tiszta szívvel élni, ez az, amit bölcsek gondolnak s a bölcsebbek tesznek. Megtartotta születésének tisztaságát, magába vette az anyatej tisztaságát, a rámosolygó arcok tisztaságát, a napét, a levegőt, a vizét, a kenyérét, kedvesének szerelmét, gyermekeiét, isteneiét és a halál tisztaságát. Ha valaki feltenné neki a kérdést, hogy mi az ártatlanság, úgy nézne az emberre, mint egy madár vagy csillag. Ha a lények így nézének egymásra a földön, nem lenne más, csak tiszta szív. A világ olyan átlátszó, mint az üveg, csak ez az üveg puha és meleg és él, annyira él, hogy kibírhatatlan lenne, ha nem lehetne mosolyogni. Az élet ott, ahol fakad, tiszta és édes — pleasure which there is in life itself — gyönyör, amely magában az életben van. Nem elmenni a forrástól anynyi, mint szügiesnek lenni. Az etruszkok asszonyaik sírkövére virágot faragtak, se nevet, se mást, se kort, se rangot. Mit mond a sírkő? Aki itt fekszik, virág volt, élni tudta azt, amit a bölcsek csak gondolni.

Áldás.

Korcsula fölött, ha az ember túlmegy a temetőn, délkelet felé, nem nagy füves térségen áll a fűgefa. Három vastag ága mindjárt a föld színén elválnak háromfelé, azután fel és visszahajlik. Augusztusban illatos, sötétibolya, zsiros, mézízű füge terem rajta. A fűvet beárnyékolja, védelmébe veszi a teret s a lényt, aki a gyepre lép. Ez a nagy kotlós-tyúk itt ül, szárnya alá bújhat mindenki, aki akar. Aki a fa közelébe jut, az anyai test közvetlen melegének terébe lép: védelemben áll. olyan védelemben, amit csak az tud megteremteni, aki az ember javát akarja.

Az ember önmagának is kívánhatja javát. S ez a kívánság, ha elég erős, teljesül. Igen, a kívánság szemben áll a szükséggel. A Vágy szemben áll az anankéval. Többet akar. Ha csak szükség lenne, az egész élet a fizika, kémia, biológia törvényei szerint történne. De a vágy túlmegy rajta, többet akar, mint amennyit az ananké engedni hajlandó. A vágy a lehetetlent akarja. És tud olyan lenni, hogy a szükség törvényeit áttöri. A kívánság olyan nagy lehet, hogy az anankét feloldja, a szükségét a szenvedély tűzében megolvasztja, s akkor a törvény eltűnik, a kívánság teljesül.

De a váagnak, ha az ember önmagának akar, kimondhatatlan veszélye van. Ez a veszély, hogy a vágy teljesül, s akkor az ember eléri azt, amit akart. Eléri és meglátja, hogy mi volt az, amit kívánt és követelt és vágyott. Megkapja és meg kell, hogy ismerje. Úgy látszik, mintha ajándék lenne. És száz eset közül csaknem százban: büntetés, — íme, megkaptad. Ez az, amit kívántál? Ez az. Itt van, használnod kell, élned kell vele és általa. S most derül csak ki, hogy a vágy hamis volt. Nem is ezt akarta. Fel kellene állítani azt a tilalmat: ne kívánj magadnak olyat, aminek teljesülése terhedre válik, mert vágyad teljesül, és amit akarsz, megkapod. Ezért nem jó, ha az ember önmagának kíván. Nem tudja és nem is tudhatja, hogy mi az, amire vágyódik. S amikor megkapja, csak bánkódik és kiábrándul. Az előbb még kívánta, most már elkívánja, aztán megint visszakívánja.

Ezért jó, ha van valaki, aki az embernek maga helyett kíván: ha van pártfogója, barátja, apja, kedvese. Az ember saját életének áldását sohasem hordja önmagában. Ezért jó, ha van ilyen anyai lény, mint ez a fügefafa, aki az ember javát kívánja. Ha védelme alatt állok, tudom, hogy fölösleges kívánnom magamnak bármit is: nincs szükség vágyakozni. Amit ő kíván, abban meg lehet nyugodni s jobb, mintha én kívánnám. Jobban tudja, hogy mit akarok, mint én. „Ha a bolond az élet vizét nyújtja, kiöntheted. — Ha a bölcs mérget ad, idd meg nyugodtan.” Mert a bölcs tudja, hogy a méreg jó. Az ember itt a fügefafa bölcsessége alatt él. Mi az, amit nyújt? Mi az a jókívánság, amit nekem kíván? Mi az, amit helyettem jobban tud, mint én magam? Nem érdemes gondolkozni rajta. Majd megkapom. Valószínű, hogy nem lesz semmi látható jele. Az ember a legnagyobb vágyak teljesülését nem is érzi. Csak azt érzi, hogy van mellette valaki, aki úgy odahúzódik az ember mellé. Érzi, hogy ő saját maga is fügefává lett: már nem magának kíván, hanem másnak; s a többiek odajönnek hozzá, alámbújnak, mert tudják, hogy helyettük jól kívánok. Leülnek az áldás sugárzásába, esznek az egyre édesedő gyümölcsből, elnyúlnak a gyepen és a fölöttük zöldellő árnyékos ág alatt alszanak, mint egy embrió.

ORPHEUS

Orpheus, Hésiodos és Homéros a hagyomány három lépcsője lefelé, tekintet nélkül arra, hogy a három költő hogyan következett időben egymás után. Ezért Mallarmé megjegyzése, hogy Homéros Orpheushoz képest már eltévelyedés, esetleg történetileg nem egyezik, de lényegben annál inkább. A hindu hagyomány a Mahabharata-ban a három lépcsőt együtt őrzi. Az első az őskori szellemi kaszt himnusz-költészete, amely a görög orfikus költészetnek felel meg. A második a mythos, amely a hésiodosi művek analógiája, a szellemi és a lovagi kaszt átmeneti fokozatából. A harmadik a merő éposz, a lovagi hősköltemény, elsápadt

létmetafizikájával és az élet dicsőítésével. Az elvilágiasodott lovag a Mahabharata-ban az olyan részletet, mint a Bhagavadgita, az Anugita vagy a Mokshadharma és mindazt, amit a brahmani őskorból átmenthetett, át is mentett. Görögországban Orpheus, Hésiodos és Homeros között szakadék volt, annyira, hogy az egység felismerhetetlen. Könnyen meg lehet, hogy a görögség a Balkánra vándorolva vagy szellemi kaszt nélkül, vagy a brahman kasztnak csupán csökevényével érkezett, és az orfika nem egyéb, mint a görög népnek már a letelepedés után történt kísérlete, hogy szellemi kasztot teremtsen. Egy későbbi feljegyzés Orpheust a görögök között az első teológusnak nevezte. Hogy ez a kísérlet miképpen folyt le, aligha deríthető fel. Egyiptomi és föníciai, khaldeus és iráni, esetleg még távolabbi hatások valószínűek. Alexandriai Kelemen azt állítja, hogy az egész görög gondolkozás keleti eredetű. Ami körülbelül annyit jelent, hogy a görögség ázsiai befolyás alatt próbált meg szellemi kasztot alapítani. Az orfikát mindenesetre nem a modern értelemben vett költészetnek, hanem hagyománynak kell tekinteni. És minden idegen hatás ellenére az orfika magja, ellenére annak, hogy analógiája csaknem minden hagyományban megvan, tökéletesen eredeti. Guénon azt írja, hogy az orfika az emberiség egyik legrégebb és legmélyebb hagyománya.

A szellemi kaszt megteremtése Orpheusnak nem sikerült. A világidő túlságosan kései volt ahhoz, hogy ilyen vállalkozás akár számára, akár utódai, Pythagoras, Empedoklés számára eredményes lehetett volna. Orpheus az emberiség egységét a mystérionokban akarta megalapítani. Mert az, amit orfikának hívnak, tulajdonképpen brahmani beavatás. Amit Orpheus neve alatt és az ő nevéhez fűzve, költeményeket és fragmentumokat összegyűjtöttek, teljes hagyomány, ezotériával, metafizikával, üdv-tannal, kozmogóniával, anthropológiával, mythosszal, társadalomtannal, arithmológiával. Számunkra mindez töredékekben. Ez a hagyomány univerzális szellemiségként Görögországban sohasem terjedt el. Később Pythagoras ugyanezt másként kísérlete meg. Empedoklés sok tekintetben visszatért Orpheushoz, de a korszak természetéből következett, hogy csak a magas sikokban maradt, az alacsonyabbakig nem ért el, vagyis dicsősége volt, de sikere nem.

Az utolsó kísérlet, Platóné, egészen modern. Már nem alapítani akar, hanem menteni és nem emberiséget, hanem államot. Platón nem archaikus személyiség, olyan arányokkal, mint amilyenekkel Orpheus rendelkezett és nem olyan divinális fényel, mint amilyen Empedoklést övezte. Az utolsó orfikus pedig Plótinus, Orpheus világához minden elődjénél szűkebb, de annál mélyebb kapcsolattal. Plótinuson keresztül került az orfikus koncepció Dionysios Areopagitába és rajta keresztül a középkori kereszténységbe, Scotus Eriugena-ba és Cusanus-ba és került a szufi-ba, vagyis az izlámba és a qabalah-ba, a spanyolországi héberekhez és e szellemiségeken keresztül az európai újkorba, egészen az orosz Szolovjevig, Berdjajevig és az angol—amerikai logisztikáig.

2.

Orpheusnak harminchárom művéről tudunk, mindegyikből azonban csak fragmentumokat ismerünk. Ezek a művek költemények, éspedig van, amely a növényekről szól, van fizika és asztronómia, asztrológia erkölcsi tanítás és eszkatológia. Az egyik a Hadésbe való leszállást írja le, a másik a lélek megtisztulását. Orpheust magát anax-nak, vagyis megváltónak nevezték. A későbbi nemzedékek szerint költő volt és muzsikos, orvos és csillagász, próféta, gondolkozó, matematikus és vallásalapító. Lénye valószínűleg igen hamar mythosszá vált, más szóval, történetiségét elvesztette, és a történetinél magasabb realitásban ontológiai helyet foglalt el. Ez tulajdonképpen az eredet, vagyis a centrum felé való fejlődés jele, amikor az ember az aktuális világból mélyebbre, a virtualitásba, a virtualitásból még mélyebbre, a potenciák világába lép át. Hogy Orpheus ezt az utat megtette, arról a túlvilágba való leszállása tanúskodik. Minden katabasis a potenciák világába való leereszkedést írja le.

Az archaikus korban nem ritka, hogy emberek, akik történeti lényükön felülemelkednek, archetipikus alakokká lesznek. Egzisztenciális valóságukat elvesztik, és esszenciális jelképekké válnak. A későbbi generációkban ezért az a gyanú ébred, hogy az ilyen emberek nem történeti, hanem költött alakok és nem is éltek. Orpheus történeti létét már Aristotelés kétségbevonta, ami azt jelenti, hogy már Aristotelés sem értette, hogy élő emberből miképpen válhat emberfölötti jelkép. Hogy a modern tudomány ezt nem érti, az természetes.

Ha az ember és műve mythosszá válik, elveszti személyes jellegét, és különös folyamat indul meg. Minden művet, sőt minden tettet és minden gondolatot, amely az emberfölötti jelképpel valami rokonságot tart fenn, a mythos magához vonz. Amíg a mythos él, addig növekszik. Amit magába olvasztott és ami a mythos tartalma, annak kritériuma többé nem az, hogy valóban megtörtént, hanem, hogy mennyire gazdagítja és bővíti a mythos egyetlenségét. A mythikus hitelesség más, mint a történeti. A történet számára az egyetlen fontos, hogy megtörtént, vagy sem. A mythikus realitás azt nézi, hogy igaz, vagy sem. Könnyen lehet, hogy a fennmaradt művek egy részének szerzője nem Orpheus, viszont jellege miatt mindenki orfikusnak tartotta. Mert bizonyos, hogy ha a művet ténylegesen nem is Orpheus írta, az ihlet és a koncepció orfikus. Hogy ez Laotse, Chuangtse, Mózes, a próféták, Buddha, Zarathustra esetében így történt, azt mindenki tudja.

3.

Az orfika meghatározása nem azért nehéz, mert megnyilatkozása olyan elképzelhetetlenül gazdag. Orpheus nem őskori polyhisztor, akinek sokszerű ismerete volt. Mindabban, ami orpheusi, egyöntetűség van. Ez az egyöntetűség az, ami meghatározhatatlan. Ez az, ami azonos a görög építészetben és a költemények versmértékeiben és a szobrokban, de se-

hol sem kézzelfoghatóbban, mint a geometriában és a tragédiákban és a filozófiában. Egyetlen gondolat ez, amit a görögök megisté musikének, vagyis a legmagasabb zenének neveztek el. Ha a görögségben a nagyság csírája minden bizonnyal természettől fogva meg is volt, tudjuk, hogy a tehetség, amit a természet ad, egymagában nem elég. Mindig az a döntő, amit az ember a természetből csinál. És azon, amit a görögség csinált, az egységes bélyeg, az emberbe és a világba épített centrális rend gondolatának fölfedezése, azé a rendé, amit kanónnak hívtak. A pont, ahol művészet és mythos és tudomány találkozik. De az orfika ezt az egybeesést nem a dolgok mögött látja. Az egység a dolgok középpontjában van, vagyis a dolgok felszínén. Ez a felszín a forma. Ez a metaxy touton (mindennek közepe), az arché — messé — telé — (kezdet, középpont, végcél). Ez a nomos, a törvény. Ez a logos, — az értelem. Ami a dolgok felszínén van, az bennük a legmélyebb. Az arc a láthatatlan megjelenése. A világ értelme a világ arcáról sugárzik. Ez a senki által nem felfedhető mélység (borboros) és a mindenki által érzékelhető felszín (panteleia) egysége. Ennek a látásnak és tudásnak legpregnánssabb megnyilatkozása a geometria, amely minden létező alapvető rendjének egzakt jelképrendszere. Egyben lényeg és ábrázolás. Mert a geometria nemcsak a világban van. A világ abszolút voltának megfelelő emberi gondolkodás is a geometria. Pascal is ezt látta, amikor geometriai észről beszélt. Ezért a forma pura, a tiszta forma, a tiszta kép nem egyéb, mint a tiszta idea, és ez a geometria. Az ember, ha helyesen gondolkodik, geometrikusan gondolkodik, mert a geometria megnyitja a létezés rendjének alapvető jelképeit. Platón szerint az istenek geometrizálnak. Az emberi gondolkodás lényege, hogy szimbolizál. A szellem tapasztalatait jelképekre fordítja. Minden fogalmunk jelképe valaminek, amit valóságnak hívnak, vagyis centruma valamely felszínnek. Ebben van az őskori orfika és a modern logisztika rokonsága. A különbség azonban lényeges. Az orfika közvetlenül és primordiálisan, a költészetben, a morálban, az építészetben, a szobrászatban azonos és univerzális és primer jelképekkel gondolkodik. A logisztika pedig kísérletet tesz arra, hogy a modern gondolkodást szekunder módon orfizálja, ezért mindaz, amit a modern ember csinál, felületes és ideiglenes.

Az orfika alapállása másra vissza nem vezethető emberfölötti tudás, methé aiónios, öröklét-mámor, aminek jelenlétéről minden hagyomány azonnal felismerhető. A logisztika mámortalan és absztrakt és racionális, nem közvetlen, hanem a gondolkodás történeti helyzetére visszavezethető, amiről viszont mindaz, ami modern, azonnal felismerhető.

4.

Szellemi, anélkül, hogy azt hangsúlyozná, és anyagi anélkül, hogy azt előtérbe helyezné. Örömet kelt anélkül, hogy ez benne külön szándék lenne és anélkül, hogy a szenvedés mélységeit megérintené. A legkisebb tárgyban meg tudja látni a legnagyobbat, egyetlen kézmozdulatban a bolygók keringését. Az emberbe és a világba épített meg nem változtat-

ható rend és szabály tudatában van és tudja, hogy e rend, még ha a legszigorúbb is, soha az életet nem sérti, mert nem a kényszer, hanem a szabadság jegyében áll. Művészi, anélkül, hogy ez benne külön szándék lenne. Egzakt tudása van, anélkül, hogy azt külön akarná. Amit csinál, azon a szépség bélyege van, de ez azért történik, mert azt emeli ki, ami a dologban a legmélyebb. Mindig arány és összhang, de sohasem a gazdagság és a feszültség rovására. Mindig a valóság teljes sokszerűségében, de mindig egységben. Egyéni, de nem önkényes. Egyetemes, de nem közönséges. A rész és egész viszonya számszerű, de nem élettelen, mert a szám benne ritmus. A világban semmi sincs, ami csupán önmaga lenne, mert minden létező jelképe valaminek, ha másnak nem, saját ellentétének, és azt magába rejti. Úgy látszik, úgy növekszik, mint a kristály vagy a fenyő, de minden mozdulata tudatos. Semmi hasznot nem hajt, mégsem lehet meglenni nélküle. Ha azt mondja, nincs kevésbé természetes, mint természetesnek lenni, azt gondolja, hogy természetellenesebb, mint természetellenesnek lenni. Derűje komolyságában és komolysága derűjében van. Amit lát, minden jelkép megismételhetetlenül egy. Egyetlen cseppben megvalósítani az örökkévalóságot, egyetlen gondolatban a mindentudást és egyetlen alkotásban a világteremtés mindenhatóságát. A művész gondolkodó, a gondolkodó művész, mert a gondolat a szellem érzékisége, ahogy az érzékiség a szellem legmélyebb gondolata. A lények testet öltött istenek, ahogy az istenek szellemet öltött lények. Nincs külön lét és élet, nincs külön föld és túlvilág. Az öröklét az élet minden pillanatában jelen van, és minden pillanatban elmúlik, hogy újra itt legyen. Az élet minden nap újra keletkezik, és újra elmúlik, és ez a minden nap újra kezdődő és bevégezhető élet örök változása a változatlan és mozdulatlan egyetlen Egy.

5.

A héber hagyomány a teremtésben négy mozzanatot különböztet meg. Négy korszak és négy világ. A világ szó héberül *olam*, amely sajátosságképpen helyet és időt jelent egyszerre, de jelenti a világszférát és az örökkévalóságot is, mint a görög *aión*. Az első az *olam haaziluth*, a primordiális megnyilatkozás, az emanációk világa, mindennemű manifesztáció előtt, a legelső kisugárzás. Az *aziluth* a teremtő állapota a teremtés első pillanatában, mielőtt kimondja a szót, hogy: Legyen. A második mozzanat az *olam haberijah*, a tiszta ősképek, az idealitás, a tökéletes világ megteremtése, vagyis a szellemvilág. A harmadik az *olam haezirah*, ez a megformálás, a konstrukció, az arány, az alak, a szám világa, az első teremtés, a paradicsom, a fény, a rend, a bázis, az elemek, az egység. Végül a negyedik az *olam haassijah*, a cselekvő megvalósítás, az anyagi realizálás, a kikészítés, a technikai megoldás, a tett világa.

Az *aziluth*-ról semmit sem lehet mondani. Ha minden teremtő mozdulat az emberben is nem a világ teremtésének analógiájára történne, és ha mikrokozmosz arányban nem annak az elsőnek megisméltése lenne, és így, ha tapasztalatilag nem szerezniék közvetlen tudomást felőle,

azt sem tudnók, hogy van. Az aziluth a potenciák, és pedig a nemlében nyugvó potenciák aión-ja, amely a létezés küszöbét a berijahban lépi át, és a fényben válik virtuális ideává. Ezzel azonban az ember az olam ha-berijah-ról mindent, amit tudhat, elmondott.

E két világot minden hagyomány ismeri. De mindegyik csak utal rá, már csak azért is, mert az aziluth, a berijah, a jezirah és az assijah nemcsak egymás után van, hanem egymásban is, és soha az egyik a másik nélkül nincs. A harmadik mozzanat, a jezirah pedig minden hagyomány középpontjában áll. Ez az, amit a Thora úgy mond, hogy Jahve a világot szám, mérték és súly szerint alkotta. Erről beszél a Yi-king és a sankhya és a qabbalah és Egyiptom és Irán. Ez a világ Orpheus világa. Ez nála a khaos és a kosmos feszültsége: az alkotás az aziluthban nyugvó nemlétező, a kosmos viszont a rendezett világ. A rendezettség ideája a szám. Minden hagyomány magva az arithmológia. Orpheus a számhoz himnuszt ír, és azt mondja: *arithmoi de te pont'epeoiken*. A szám minden létező apja. Erre a gondolatra Orpheus a legnagyobb szabású arithmológiát építi fel. Arithmológia annyi, mint szakrális mathézis. Szakrális mathézis pedig az, amelyben a szám eredeti kvalitása és kvantitása, mint ahogy az a modern szekularizált számfogalomban megtörtént, még nem vált el. De a többi hagyomány és az orfika között lényeges különbség van. Orpheus azt mondja, hogy *trias kata panta met-rusa*, — a három minden dolgok mértéke. Az egész számsoron a hármas uralkodik. *Pantón archei ton arithmon hé trias*. Ezért a számnak is három oldala van, a mennyiség, a minőség és a harmadik a ritmus. Az orfikus szám keletkezése pillanatában már alak is. Az orfikus matematika születése pillanatában már geometria is. A geometria születése pillanatában már tánc is. Már mozgás és élő test, szobor és épület, ritmikus beszéd, vagyis költészet, ének és zene, sőt gondolkodás, ami a legmélyebb zene, a megisté musiké. Amit végül a héber hagyomány assijahnak nevez, az Orpheusnál annyi, mint *poiésis*. Ez a készítés, a csinálás, a realizálás, ez a mérték (*logos*) megvalósítása. A *poiésis* fejezi be a teremtést. A *poiésis* az istenek gyermeke (hoi theón paides *poiétai*). A szót csak később foglalták le a költő számára, eredetileg művészt jelentett, azt az embert, aki a művet megcsinálja.

Az orfika, mint ahogy azt Orpheus meghatározza, „a számok lényegéről és erejéről és tetteiről szóló theória”. De a theória itt nem elméletet jelent, hanem valóságlátást. Később a *theorein*-t csak Plótinus használja ugyanebben az értelemben. Imagináció, — életképzés, — lényeglátás. Az orfika, mint minden őskori hagyomány a világ primordiális koncepciójából indul ki, de egyedül Orpheusnál bomlik ez az eredeti világegyesség szívdarványszíneire, mathézisre, geometriára, táncra, zenére, szobrászatra, építészetre, üdvtanra, morálra, színházra, *mythos*ra egészen a földművelő munkáig és a legegyszerűbb ipari mesterségig, és itt válik minden emberi tevékenység világteremtő szakrális művé. És egyedül Orpheusnál épül egységes és értelmes rendbe mindaz, amit az ember alkot, és nála utal minden emberi alkotás vissza az eredetre, a világarányra, a szabályra, az egyetemes és egyetlen rendszerre.

A modern matematika hallatlan zavarban van, mert először is a szá-

mot nem is tudja definiálni, ami még nem lenne baj, de nem is tudja, hogy mi a szám, másodszer a számkontinuum problémájával nem bír, harmadszor a számot csak ábraszerűen tudja felfogni, arcszerűen nem. Az orfikus theóriából már tudjuk, hogy a szám principiális mérték és értelem (logos), amely a létezés minden mozzanatába kezdettől fogva be van építve, sőt, amelyre minden létező, mint a fundamentumra rá van építve. Nem az, aki valaha zenét hallott, vagy épületet látott, hanem, aki megértette, hogy mi az edény, amit a tűzre tesznek, mi a bot, amit a fáról metszenek, mi a kristály, mi a növény, mi az atom és a világrendszer, az tudja csak, hogy a világon uralkodó legnagyobb törvény ez a mérték, ez az arány, amely a dolgok határát megszabja és ezért forma, ugyanakkor az egymástól legtávolabb fekvő dolgokat is összeköti és ezért ritmus. A modern matematika a szekularizált számmal dolgozik, amely csak a szám mennyiségéről szerez tudomást. Ennek a számnak kielégítő meghatározása nincs, mert a reális számnak csupán fragmentuma, és tulajdonképpen nonsens. A szám nemcsak formális mérték, hanem tartalom is, és nemcsak tartalom, hanem mozgás is, mert a szám nemcsak a tér mértéke, hanem az időé is. Ezért fejezhető ki a világ számban, mint ahogy Maxwell vagy Einstein megkísérelte azt kifejezni. A szám mennyiség és minőség és ritmus. Aki valaha táncot látott, tudja, hogy a láb és a kéz és a fej és a derék geometrikus vonalakban mozog, ívekben és háromszögekben, körökben és parabolákban, és a geometrikus ábrák megfelelnek a zene geometriájának, és az arányok számokban nemcsak mindig kifejezhetők, hanem az ember, amikor táncol, ugyanúgy számol, mint a madár, amikor énekel és a növény, amikor a világba beépített primordiális számrendet követve bizonyos arányokban növekszik, és bizonyos számrendnek megfelelő színárnyalatban festi meg virágját, és a számrendnek megfelelő illatskálából veszi illatát. Tudomásul kell venni, hogy a világ nem véletlen, hanem értelmes és tudatos alkotás.

A modern matematika, mivel merő mennyiségi számkoncepcióval operál, a számok között levő kontinuitást nem érti. Ez a szofisztikussá tett szám természetes következménye. Az egyik számból a másikba átmenet nincs, mert a kettő között van a fél, ennek ismét fele, ismét fele és így tovább és a matematika az egyből a kettőbe sohasem jut el. Ezt már a görögök tudták, de nevettek rajta. Amíg az ember a számot statikus és racionális kvalitásnak tartja, addig az egyből a kettőbe nem is fog eljutni soha. A szám kvantitás és kvalitás és ritmus, forma és tartalom és mozdulat, vagyis mathézés és geometria és tánc.

Ezzel az ábra és az arc feszültsége is érthetővé válik. Az ábra a geometrikus forma. A szám a világ formáló erejének (annak az erőnek, amit a héberék jezirah-nak neveztek) legelső testelőltése. De a szám újra testet ölt, éspedig a geometriában úgy, ahogy a geometriai ábrán keresztül közvetlenül visszalátni az eredetre, a számra. A geometria azonban még a tiszta ideál (jezirah) világában tartózkodik. Ahhoz, hogy élőlény legyen, el legyen készítve (assijah), kristály, vagy növény, állat, vagy ember, még egyszer testet kell öltenie. Ez a harmadik inkarnáció az arc. Ez Orpheus *ensómatósis*-a. Az orfika olyan számkoncepció, amely-

ben az alak benne van, vagyis, amely számnak értelme a forma. Ha az arcot lefejtem, marad az ábra (typos), ha az ábrát lefejtem, marad a szám. Viszont egyik sincs a másik nélkül. A szám nemcsak önmagát szabályozza, hanem a szám és ábra, sőt az ábra és az arc viszonyát is és az inkarnáció idejét is. Arithmoi de te pant'epeoiken, vagyis mindeket a szám szabályoz. Az arcnak éppen úgy van geometriája, mint a geometriának száma. Nincs a világon semmi, amit ne a szám irányítana. A zene számolás és a morál számolás. A hieros arithmos, a szakrális szám minden atomban jelen van. Valamely tett minél érvényesebb és minél nagyobb távlatban jó, vagyis minél közelebb van az egyetlen és az örök tethez, morálisan annál magasabb rendű, a hierarchiában annál magasabban áll, és ezért annál közelebb áll ahhoz, ami az Egy. Az Egy a szám alapállása. Az Egy az a szám, amely az aziluth-ban született, és változatlanul jelen van a berijah és a jezirah és az assijah birodalmában, és helyét mindenütt megtartja, és mindenütt egy marad. A monas, mondja Orpheus, az *autothen* Nous. Az önkormányzatú értelem. Az Egy minden létező fölött áll, írja más helyen. És a morálban a jó minél pillanatnyibb, annál elfoszlóbb és mulandóbb, annál értéktelenebb, annál kisebb száma van, annál parányibb és közelebb áll a nemlétezőhöz. Ezért van, mondja Kassner, a zenének morálja. De van a morálnak is zenéje. Ezért az, ami arc, lefordítható ábrára, mivel mindaz, ami művészet, lefordítható morálra, és a morál lefordítható művészetre, ezért van kapcsolat a szépség és az erény, a szépség és a bűn között, vannak szép tettek, és az igazság szép (beauty is truth, truth beauty), mert a számon keresztül minden létező viszonyban áll, a szám a metaxy touton, mindennek közepe.

6.

Az orfika brahmani beavatás, amibe beavat, az a világ, mint image pure, foltatlan és transzparens és tiszta kép. A számkristály e világához a legközelebb a hindu hagyomány áll. A modern világból alig valami, néhány Bach- és Beethoven-mű, néhány absztrakt kép (Kandinsky, Mondrian), vers (Mallarmé, Guillén). Keleten a yautra. Az orfika a *paravidya* egy neme, vagyis emberfölötti forrásból merített tudás arról, ami az élet és a világ és az idő kanónja. Kanón az a rend, amely nem megbontható, és ilyen kísérlet a világot nem érinti, viszont az ember számára, aki azt meg akarja bontani, végzetes, a felbontás kísérlete reá visszacsap, léte törvénytelené válik, morálisan lezüllik, és szellemben lesüllyed, értelemben elsötétedik, és a nyomorultságban elmerül. Valahányszor ennek az egyetlen rendszernek szabályait az ember és az emberiség áthágta, a foltatlanul tiszta a valóságban nem zavarodott meg, hanem az emberben. Legutóbb ezt a feldúlt képet annyira megszokták, hogy azt hiszik, a világ mindig ilyen image confuse volt, amilyennek ma látják, a törvénytelen tudomány, a törvénytelen művészet, a törvénytelen társadalom. Kanón annyi, mint egyetlen rendszer. A hinduk kalinyag-nak, sötét korszaknak, az orfikusok vaskorszaknak nevezik azt az

időt, amikor az ember számára a világ és saját maga elhomályosul, és ahol még a létezésben a legtisztább, a szám és a lélek is megzavarodik. A modern világ ilyen *image confuse*, az ember akár a természettudományba néz, akár a zenébe, akár a matematikába, a logikába, a társadalomba, a festészetbe vagy a gondolkozásba, amely a legmagasabb zene, a megisté musiké. Vannak orfikus egzisztenciák, akik önmagukban és műveikben a folttalan képet őrzik, nem sokan, van egy-két költő, festő, szobrász, aki talán inkább véletlenül és szerencséjével, a kanón törvényeit látja. Van néhány gondolkozó, talán csak kettő, Pannwitz és Kassner, aki lénye és látása szerint orfikus. Pannwitz az egyetlen, aki a modern korban lényének gyökeréig ható világossággal látta és fejtette ki az orfika, vagy az ő nyelvén a múzsai világ rendjét. Pannwitz nem tévedt meg a természettudománytól, sem a modern művészettől, sem a filozófiától, még Nietzsche-től is csak alig, és felépítette azt a rendszert, amely Orpheus világába az egyetlen psychopompos. Kassner egyetlen homálya nem dönthető el pontosan, hogy ábrázolási technikából, vagy látásának jellegéből, lényegbevágó határvonalat húz a szám és az arc között, amely az archaikus azonosság-világot és a modern személyiség-világot kettétéri, és az egységet megbontja. Kassner abban a hiszemben van, hogy *image pure* nincs *image confuse* nélkül és egyik a másiknak háttere és értelme és árnyéka és misztériuma. Kassner számára a teremtés és a megváltás világa két világ.

7.

A brahmani beavatás második lépcsője a lélek sorsa a világban és ez úgy is mondható, hogy az *âme pure* zuhanása és beszennyeződése, aztán megfordulása (*metanoia*) és megtisztulása (*katharsis*) és eredeti folttalan és tiszta állapotába való visszatérése. Orpheus műveinek nagyobb része a lélek sorsával foglalkozik.

A kezdetek kezdetén a lélek, amikor a nemlét sötétségéből (*nyx*) a teremtés küszöbén át a világra lépett és testet öltött, életének törvényét követte, mert a testetöltés nem jelentett zuhanást. Különös, hogy Orpheus a *hylé* szót, amelyet később *durva* és nehéz anyagnak fordítottak, egészen más jelentésben használja. *Hylé* a testiség elképzelhetetlenül gazdagon árnyalt fogalma, amelynek felső fokán a nektár, az égi és isteni anyag áll. Az iráni *haoma*, a hindu *sóma*, a héber *manna*. Az aranykorban az ember ilyen nektártestben élt, az anyagok legnemesebbikében és legtisztábbikában. Ez az *âme pure*-nek megfelelő *matière pure*, a folttalan test és a folttalan anyag. Az idők lehajlásával azonban az anyag egyre nehezebbé és sűrűbbé vált, és a testetöltés a lélek számára egyre inkább büntetés lett. Az aranykorban nem volt szükség olyan emberekre, akik a megtisztulás útját ismerték. Mindenki kezdettől fogva tiszta volt. Az emberiség minél mélyebbre került a vaskor felé, az elsötétedésben annál nagyobb jelentősége lett az olyan lényeknek, akik a megszabadulást tanították. A lélek lényege, hogy szám, az élő, önmagát mozgató szám. Ez az élő szám, amely a világról és önmagáról való tiszta

és folttalan képet őrzi, mert abba az egyre értelmetlenebb zűrzavar körforgásába (kyclos geneos) került, amit a hinduk samsara-nak neveztek. A lélek csak önmagára számíthat, a benne levő szellemre, a megismerés tüzeire (pneuma noéron pyr). Ha az ember megvárja, hogy az élet belőle elfogy és tisztátalanságával a túlvilágra lép, vissza kell térnie, és egészen addig kell mindig és mindig újra testet öltenie, amíg felébred. Mert a halál után a Hadés-ben Momos, a Vádló, nem ismer irgalmat, és a samsarába visszaüzi. Csak a megismerés szabadít meg. *Jnana moksha*, mint Indiában mondják. A léleknek katharsis-on kell átesnie. Le kell szállnia az alvilágba saját lelkéért, ahogy Orpheus leszállt Eurydikéért, lelkének a nehéz és a sötét anyagban elmerült feléért. Ez az orfikus misztérium lényege. Aki saját lelkét a Hadés hatalmából megszabadítja, aki az éjszaka, a sötétség, a bűn, a szenny erőit a fény szenvedélyes akaratával legyőzi, az alkalmas lehet arra, hogy más tévelygőket is a világosság útjára vezessen. És, aki Phanés, a világfölötti istenség, a Fény jegyében újjászületett, az még emberi testében és életében is megszabadulhat (mint Indiában a jivan-mukta). Aki pedig ezt nem éri el, de a tisztaságot megvalósította, halála után, mint ahogy a Vedanta is tanítja, a tiszta lelkek közé kerül a Holdba. A Hold az üdvözültek paradicsomának jelképe.

8.

Amit megérteni a legnehezebb, hogy az ember a számnak olyan metafizikai koncepciójával kell operáljon, amelyben társadalomtan és lélektan és erkölcs is elfér. A zenével és a tánccal, a művészetekkel és a fizikával nincs nehézség. Mindenki azonnal belátja, hogy e körökben a szám uralkodik, vagyis a kanón, az egyetlen rendszer. Az anarchiának helye nincs. A kozmológia könnyen arithmologizálható. Az anthropológia kevésbé. A morál, a társadalom számelméleti megértése nehezebb. Nehezebb azért, mert itt magasabb számelméleti műveletekkel kell dolgozni. Valószínű, hogy a lélek alapszáma a Hét. A mozgás száma. És valószínű, hogy a társadalom alapszáma a négy. A négyet az orfikusok az igazság számának tartották, máskor azt mondják, hogy ez az anyaszám. Arithmológia tulajdonképpen annyi, mint a szám alapkvalitását megtalálni. Van egyes egység, kettes, hármas, négyes egység. A négyes az utolsó. Az öt már sok. A négyes az emberiség egysége. A négyen belül két ellentétpár van, az anyag és a szellem, az egyén és a közösség ellentéte. Ezek azok a feladatok, amelyeket a közösségekben élő embernek meg kell oldania. Vannak, akik a négyes számot összefüggésbe hozzák a hagyomány négy kasztjával. Ezért van négy korszak, aranykor, ezüstkor, rézkor és vaskor. Megfelel a szellemi, a lovagi, a gazdasági és a szolgáló kasztnak. A dolgok matematikai struktúrája, mondja egy modern gondolkodó, az a forma, amellyel a hatalmak alakját és mozgását a mértéktelen anarchiában meg tudjuk ragadni és meg tudjuk érteni. Hozzá lehet tenni, hogy az ember az

egyetlen rendszert meg tudja valósítani. A természet nem tesz ugrást, de a természet folyamatosan sem mozog. A természet arithmológiai mozdulatokat tesz és ezek a mozdulatok leginkább a tánchoz hasonlítanak. A tánc ugrás is, folyamat is, mert ritmikus és geometrikus egy időben. Semmi sem táncszerűbb, mint az a mozdulat, ahogy a rügy kibontakozik, a levél vagy a virág kihajt. Semmi sem táncszerűbb, mint az ásványok kristályképződésének mozdulata. Az óceán hullámainak tánca. A napsugár tánca a víz fodrain. A tánc fegyelme és morálja. Ez benne a rend és a szabály és a kanón. Mert mindennek, ami szabatos, hatalma van a rendetlenség fölött. Jaj az időnek, amikor a rendetlenség erősebb, mint a rend. A rend, a dolgokat létrehozó erők rendje, amely nem gépies, hanem táncszerű, ahogy a lélek mozgása sohasem gépies, hanem ritmikus. A tél és a nyár, a jobb és a bal, a fent és a lent, a nappal és az éjszaka.

Aki államot alkot, annak kanón-ja lényegesen más, mint azé, aki templomot épít. Az állam vezetése mindig hasonlított arra a zenei tevékenységre, amit a karmester tölt be az orkeszter vagy az énekkar élén. A partitúra az egyetlen rendszer. Az államvezetés abban a pillanatban bukott el, amikor a karmester nem az egyetlen rendszert vezényelte, hanem saját önkényét. Ebben a percben a politika és az erkölcs kettészakadt. Vagy, ami ugyanaz, a karmester a kanón-t elárulta. Ettől az időtől kezdve államot vezetni annyit jelentett, mint a nép rovására immoralis csínyeket egymásra halmozni, agyafúrtan hazudozni, a polgárok zsebét kiforgatni, és azok számára, akik ez ellen tiltakoznak, hatalmas börtönöket építeni. A politika a kriminalizmus egyik fejezete lett. Ez az egyetlen rendszer nyílt megtagadása. Államot vezetni éppen olyan múzsai tevékenység, mint költeményt vagy zenét írni. Éppen olyan orfika, mint a geometria és a színház. Múzsák nélkül a világ vak, mondja Pindaros. Államot vezetni annyi, mint az igazságot realizálni. Az igazság és a hatalom egysége a közös élet alapja. A hatalmas ember az, aki az igazságnak érvényt szerez, mondják Kínában, mert az igazságnak a hatalom nélkül nincs érvénye, de a hatalomnak igazság nélkül nincs világossága. És tovább: Azt hiszed, hogy a világosságért a hatalmasnak agyon kell magát dolgoznia? Függségéből fel sem kell kelnie. A világ rendben van, és ha a rend megbomlik, az a hatalmas hibája. A legmagasabb erkölcs nem tevékeny, és a világban minden helyére kerül, mint ahogy a legmagasabb zenének nincs hangja és mindenki békében él.

Megértettem. A nagy útban nincsen semmi rejtély. Az ég hatása jönnek lenni, a föld hatása a bőség, az ember hatása a rend.

Mindenkinek csak egyetlen dologra van szüksége, igazan élni.

A legkülönbözőbb kapcsolatok egyesítése fájdalom nélkül, ez a zene lényege. Igazságosan és egyszerűen élni, ez az erkölcs lényege.

A sötét korszak végső fázisa akkor kezdődött, amikor a politika és az erkölcs kettévált, vagy, ami ugyanaz, a hatalom igazság nélkül maradt. Azóta a hatalom nem a nép javát akarja. Macht ist böse, ahogy Burckhardt mondja, a hatalom gonosz. Nem az egyetlen rendszer szerint cselekszik többé, nem a világ foltalan ösképeinek jegyében áll és

nem geometrikus, hanem zavaros, önkényes, szabálytalan és beszennyezett, nem múzsai többé, tehát vak, igazságtalan, ezért kell vizslyt és boldogtalanságot és gyűlöletet ébresztenie.

9.

Az esztétikai egzisztencia az orfikusnak nem okvetlen ellentéte vagy alacsonyabb foka. Kierkegaard az esztétikai stádiumról úgy beszél, hogy az szellemi kiskorúság, amely a morális és a religiózus stádiumot megelőzi. Normális embernél legkésőbb a harmincadik életévvel befejeződik. Az esztétikai egzisztencia agglégény, nem egyetlen asszony férje, hanem valamennyinek udvarlója, Don Juan, a csábító, divatos ember, aki a közönségestől irtózik, és semmit sem visz végig, nem kell egy pohár, csak csepp, nem eszik, csak torkoskodik. Nem szabad összetéveszteni a hétköznapi emberrel, aki nem tud mást, csak zoológiai ösztöneit kielégíteni. Az esztétikus igényes ember, és minél korruptabb, annál igényesebb. A komolytalanság nála esztétikai valór, mert szeretné, ha az élet játék és ő a játék virtuóza lenne. Ezért dandy és erotikus, ingyenc és anarchista, könnyed és tudatosan immorális. Valójában mohó, de csak nyalakodik, ez benne az aszkézis. Ez az előkelőség. Rendesen porcelánt gyűjt, szőnyeget vagy bronzot, de mindenesetre bibliofil, és azzal hízeleg önmagának, hogy ízlése van, pedig mindössze finnyás és hisztérikus, hiú és feminin. Valódi érzékenysége nincs. Amiről elszántan nem vesz tudomást és amit tudatosan elkerül, hogy mindazt, ami élvezetében megakadályozhatná, ne vegye észre. Mert csak azért van itt, hogy élvezzen. Tulajdonképpen semmiről sem lehet vele beszélni, csak az ő élményeiről. De semmitől sem fél annyira, mint attól, hogy valamit komolyan kell venni. Megzavarná őt langyos mosolyában. Ezért nem a szépség kell neki, hanem a kellemes. Nem a tenger, hanem a kádfürdő, lehetőleg illatosítva, de ez nála nem civilizáció, hanem perverzió. Mindig másodlagos, tükör, reflex, eklektikus és epigon. Sóvárság csak abban keletkezik, aki az élettől fél. Irtózik mindattól, ami végleges és egyértelmű. Imádja az apéritif-et és a divatlapot és Oscar Wilde-t. Ezért akár élet, akár mű, semmire sem kötelez, és az egésznek semmi következménye. Világképe a jellegzetes image confuse. A világtörténetet összenyalakodja, és semmit abból életében realizálni nem tud, és csak konferanszié marad. Nem szabad, csupán önkényes. Nem fölényes, a dolgokat csak elvicceli. Esztétikai egzisztenciát élni annyi, mint az élet veszélyének nem tudatában lenni. Nem önszeretet, csupán önzés. Az esztéta a mámort összetéveszti az ájultsággal. És ez az ájultság (az orfika pathé-nek nevezi), ami a kései görögységben és Rómában a rafinéria, de még ízlés maradt. Az esztétikai egzisztencia csak a polgári XIX. században lett a hitetlenség kétségbeesésének jellegzetes alakja, aki a világiasság felfokozásával akar még menteni az élet összetört szépségéből néhány cserepet. Chiméra volt, de egyre kisebb és kisebb lesz, még virtuozitása is erőtlén. Csak hisztériája nő. Perverziójában nincsen többé stílus, ezért igazi vonzóerejét elvesztette és amoralitása már egy neme a moral insa-

nity-nek. A huszadik században anakronizmus és komikus a finoman öltözött úr, aki a barbarizmusért rajong, a néger szobrokra esküszik, és a káprázat anarchiájában, a mellékutcák udvari lakásában lassan és természetlenül elpárolog.

10.

Japán fiatalember esti kalandozása közben barátjára akad, egymásnak megörülnek, elhatározzák, hogy együtt térnek haza az egyik kocsi-ján. A két fiatalember felül, és anélkül, hogy külön megbeszéltek volna, mind a kettő előveszi fuvoláját, és mialatt a kocsi hazafelé halad, kettőst játszanak. A kocsi a ház előtt megáll, és a zene hangjára a ház megmozdul. A nők lantjaikért és citeráikért sietnek, hogy a muzsikát muzsikával fogadják, felzendül a sok hangszer, a kitárt ablakokon és ajtókon árad a zene. Az öreg családfő felfülem, szekrényéből kivesszi fuvoláját, és nem állja meg, hogy ne vegyen részt a hangversenyben. A két fiatalember fuvoláján játszva belép az ajtón, és zeng a ház, minden szoba minden sarkából zene szól, anélkül, hogy az egyik a másikat biztatta volna, elragadtatásból és örömből. Mintha ezen a helyen és ebben az órában megvalósult volna, amit Orpheus hirdetett, a kosmos aoidés, az éneklő világegyetem.

A világtörténet egyik legragyogóbb orfikus egzisztenciája Echnaton fáraó, akinek, mint a feljegyzés írja, háza virágzik, házában minden élőlény virágzik, minden oszlop és szobor virágzik, és a kertben minden porszem virágzik. Echnaton a földről egyszer s mindenkorra el akarta űzni mindazt, ami sötétség és zavar, mindazt, ami szegénység és szenvedés, mert tudta, hogy ahol szépség van. onnan a démonok menekülnek. A boldogság birodalmát akarta megvalósítani. Meg akarta teremteni itt a földön a létezés folttalan képét, visszaállítani az aranykort, felépíteni az egyetlen rendszert. Soha senki nem élt, akiben a kanón entuziazmusa mélyebb és szenvedélyesebb lett volna. Vallást és törvényt, erkölcsöt és ruházatot, szokást és étkezést, épületet és rítust az egyetlen folttalan kép mására akart elkészíteni, az ősi poiésis jegyében. Echnaton a világtörténelemben az az ember volt, írja Breasted, akit a legmagasabb szellem érintett, és akinek törekvése volt, hogy a teremtés legkisebb részecskéjét is a végleges rend örök szépségében helyezze el. Nem élet volt ez, hanem mámor, methé, mint Orpheus mondta, methé aiónios, a világ mámore.

A világon minden a szépségért történik, mondja Dionysios Areopagita. A szépségben minden létező találkozik és egyesül. A szépség a dolgoknak az örök rendben való egybehangzása. A világ ragyogásának első oka, és ez az a szó, amely a dolgok sokaságát magához szólítja. Nem ismeri a keletkezést és az elmúlást, a születést és a halált, örökké egyforma és változatlan, és a világ kezdetén ott állott, és a világ végén ott fog állni, mint a világ mértéke és ösképe (paradeigma). A szépség teremti az összhangot és a barátságot és a közösséget.

Orfikus egzisztencia most, e történeti órában Dante Gabriel Rossetti

és William Morris és John Ruskin és a körük gyűlt festők és költők és építészek és gondolkozók. A lehetetlent kísérelték meg, amikor a modern indusztrializmus kellős közepében az embert vissza akarták vezetni az egyszerűséghez, a társadalmat a rendhez, meg akarták nemesíteni az ízlést, fölemelni az igényt, megtisztítani a gondolkozást. Az angol praerafaelita gondolat nem terjedt el, de biztos, hogy nem a mozgalom volt az, amely a korszakon megbukott, hanem a korszak volt, amely megbukott a praerafaelitákon. A mai ember számára ez sok volt és erős. Nem a szépség iránt való érzéketlenségből. Ez itt már túl alacsony és rendetlen, elhanyagolt és lompos, durva és tompa, fegyelmezetlen és tisztátalan. A múzsai rend még egyszer tüzet gyújtott. A praerafaeliták voltak az utolsó emberek, akik a világ isteni jelenlétét látták a fakanálban is és a harisnyában, a kulcsokban és a fazékban.

11.

Orpheus a szellemi kasztot akarta megalapítani, vagy, ami ugyanaz, az emberi létet az egyetlen rendszerre akarta építeni, de a sötét korszak kései volta miatt szándéka már nem sikerülhetett. Az orfika azonban túl nagy volt ahhoz, hogy a világból nyomtalanul eltűnjék, és kisugárzása még háromezer évvel később is érezhető, ha egészen másképpen is, mint ahogyan azt Orpheus eredetileg elgondolta. Mert nemhogy nem valószínű, hogy Orpheusnak ez a következmény szándékában volt, de ezt egészen biztosan nem akarta. Mint minden őskori hagyomány, az orfika sem kíván semmit felépíteni. Minden brahmani beavatás első és utolsó szava, hogy az emberi világot mulandónak tekinti, hídnek, amelyen át kell menni, a hús állapotának, amelyet minden léleknek meg kell próbálnia, de itt nem lehet végleg letelepedni. Az orpheusi költeményekből és később Empedoklésből tudjuk, hogy a testet (sóma) börtönné (séma) tekintették, és azt tanították, csak az a lélek kerül a földre, aki megzavarodik és az öröklétről leszakad. Itt nincs mit alkotni. Az egyetlen feladat Indiában és Kínában, Tibetben és Egyiptomban és Arábiában, leépíteni. Egyetlen irány van, vissza.

Mégis az orfikából sajátságosképpen kibontakozott valami, ami aztán egész Európa, végül pedig az egész lakott föld létének alapja lett. Ez a valami a hit a mű szakrális és megváltó voltában. Hit a mű-halhatatlanságban. Hit abban, hogy a mű (poiésis — alkotás) bizonyos és lényeges szempontból az életnél több (metapoiésis). Valami, amibe az ember azt, ami lényében a legnagyobb és a legdrágább, legmagasabb és legtisztább, beledolgozza. Különös örület. A mű megalkotása, ez az egyetlen készítés (jezirah), az emberiségnek ez az univerzális poiétikus tevékenysége, amellyel alkot zenét és államot, épületet és tudományt, gépeket és eszközöket, ez az, ami az orfikus hagyományból mint a szándékolt szellemiség akaratlan következménye kibontakozott, és amely a történet folyamán a görögöktől kezdve a mai napig Európa életének jellegét meghatározta.

Európa azóta a mű szakrális és megváltó hitében él. A mű a karma-yoga egy fajtája lett, egy neme a mű érdekében való önmegtagadásnak és önfegyelemnek és világlemondásnak a műért, csak a műért és egyedül a műért, és ennek alapszabálya, hogy az első és az első a mű és az ember maga csak ezután következik. A mű lett az emberi élet mértéke. Az, amit csinál. De ami előtt ő maga is meghódol. Ami az embernél több, és ami az embert magához emeli és átvilágítja és felszabadítja. Művet alkotni annyi, mint katharsison átesni, mert az ember megfordul (melanoia) és a káprázatnak hátat fordít, és a valóságba néz. Az ember a műben mélyebben él, mint önmagában. Az esztétikai egzisztencia számára a mű tükör és kiélés, hiúság és ájuultság, ösztön, mohóság, szofizma, önkény. Az orfika részére valami, amiben önmagát magasabb fokon valósítja meg (metapoiésis). Mindenkinnek imádnia kellene, ha nem lenne észrevehető őrjöngés. A művet megalkotni. A kétezeröttszáz éve tartó züllésben és fegyelmetlenségben a rend egyetlen és utolsó bázisa, hogy az ember művének mámorában él, és az egyetlen és az utolsó, amiben még hisz, és amiért az ember még félig kihűlt szívének maradék hevével fel tudja magát áldozni. A mű az öröklét egyik alakja. Lehet, hogy az utolsó. A mű a dicsőség. A mű a szakrális lét legeslegutolsó morzsája.

A poiésis-ről tudjuk, hogy a világteremtés harmadik és negyedik fokozatának felel meg, annak, amit a héber hagyomány formálásnak (jezirah) és elkészítésnek (assijah) nevez. Ennek a két fokozatnak az első kettő (aziluth és berijah) nélkül semmiféle értelme nincs. Tényleg nincs. Annak a káprázatos produktivitásnak, amit az emberiség e mű-őrületben alkotott és alkot, értéke csaknem semmi. A megszámlálhatatlan festmény és szobor, épület és gép, dal és költemény és elmélet és zene végeredményben, ha a világteremtés felső két fokával nem kapcsolódik, tökéletesen jelentéktelen, mindössze civilizáció, mintha nem lenne, mert az emberiség létezésének abszolút kérdéseit meg sem érinti. Ami az orfikus hagyományban poiésis, az csupán a hagyomány exoterikája. Ami az életet esetleg kellemessé és szociabilissé és kényelmessé, leginkább esztétikussá teszi, de mindez a külső kör dolga, és az ezoteriához semmi köze. Nem áll a megváltás szolgálatában. Megváltás, amit Orpheus tudott és kimondott. Amit művészetnek és költészetnek, tudománynak, filozófiának és vallásnak nevezünk, az orfikus hagyomány külső köre. Az egész mű-megszállottság az orfika egyik, nem is biztos, hogy legkedvezőbb, de másodlagos következménye. Ez már csak abból is látható, hogy a műmánia milyen arányokat öltött és milyen színvonalra került és végül is milyen műveket hívott létre.

Orpheus félreértése és meg nem értése már Platónnal kezdődött. Platónnak majdnem egész gondolkozása a külső körben mozog, és ezt semmi sem árulja el inkább, mint az Állam és a Törvények két grandiózus chimérája. Plótinus visszatér az eredethez, de erre akkor hangoltság már alig volt. Ami ezután következett, a magányosok egyre ritkább felbukkanása, de művek és ismét csak művek. Az egyéni becsvágy teljesítményei, esztétikai és gondolati bravúrok, kivételek és egzotikumok. A világ nem változik. A világ alapja az egyetlen rendszer volt, és sohasem lesz más. De ha az emberben az egyetlen rendszerről alkotott tiszta kép

látványa elhomályosodik, a kanón, a szabatos lét mértéke benne megbomlik, a következmények kiszámíthatatlanok, az ember lezüllik, izlését elveszti, szokásban elvadul, értelemben elsötétül, és ha nem eszmél fel, mint ahogy Empedoklés mondja, bűneiből nem józanodik ki, mint ahogy ismét Empedoklés mondja, a sötét hajú zűrzavarban és a véres viszályban elmerül.